

SAYI:1 1987/1

MILLİ SARAYLAR

Milli Saraylar Koleksiyonları

İHSAN YÜCEL

Sanat Tarihçisi, Milli Saraylar Daire Başkanlığı
Kültür-Bilim-Tanıtım Merkezi Yöneticisi

MİLLİ SARAYLAR adı altında toplanmış bulunan Dolmabahçe, Beylerbeyi Sarayları ile İhlamur, Küçüksu, Maslak Kasırları ve Yıldız Sarayı/Şale, Sultan Abdülmecit ve onu izleyen sultanlar döneminde devletin yönetimi, Sultan'ın yaşamı, yaz aylarında dinlenmek veya kısa sürelerle konaklamak için yapılmış birbirinden farklı özellikler taşıyan örnek yapılarıdır. Aynalıkavak Kasrı, Hasköy'de III.Selim dönemine ait kültürün temsilciliğini yaparken Yalova Atatürk Köşkleri de Milli Saraylar'a Cumhuriyet döneminde yapılarak katılan son örnek olarak yaşatılmaktadır¹.

Kullanım amaçlarına göre değişik biçimlerde yapılan saray, köşk ve kasırlar yaşama yönelik döşeme biçimleriyle de farklı özellikler gösterir. Bu özellikler, o yaşama biçimini ve zaman içinde değişen anlayışa uygun malzemeyi günümüze aktaran kültürel mirasa dikkatle eğilmeyi önemli kılmaktadır. Bugün Milli Saraylar koleksiyonlarını oluşturan eşyalar, ister dışarda özel üretilmiş olsun, isterse Saray atölyelerinde yapılmış olsun farklı bir anlayış içinde bu mekânlarda değerlendirilmiştir. Özellikle Avrupa'dan ısmarlanan malzemenin kullanılmasında bu anlayış çok daha önem kazanmaktadır. Obje dışarda yapılmış dahi olsa, bir Osmanlı sarayında değerlendirilmesi, yapıldığı ülkeden farklı sonuçlara yol açabilir. Bu da farklı yorumlamanın doğal bir sonucudur ve objenin değerlendirilmesinde dikkat edilmesi gereken önemli bir husustur. Yapılacak araştırma ve değerlendirmelerde bunu dikkate alarak ivedi yorumlara gidilmemesi, genelieme yapılması gerekmektedir.

Burada vurgulanması gereken önemli bir husus da İmparatorluğun yönetim merkezi ve Padişah'ın ikametgâhı olarak yapılan sarayların birçok ihtiyacını kendi sınırları içinde karşılayabilecek şekilde düzenlenmiş olmasıdır. Örneğin Dolmabahçe Sarayı'nın döşemelik kumaşları kendi bünyesi içindeki Herke Dokumahanesi'nde, camları camhanesinde, ahşap imalat ve onarımları marangozhanesinde yapılmakta idi. Bu ve benzeri on altı atölye günümüze kadar sadece saraylar için, faaliyet göstergelmiştir. Eşyanın kendisi kadar yaşatılmasının da önemi dikkate alınarak bu atölyelerde genç kuşakların yetiştirilmesi ve geleneksel Türk el sanatlarının geleceğe intikali bugünkü yönetimce planlanmıştır. Kültür mirasımızın korunmasında somut bir adım atılmış olduğuna inanıyoruz.

Saray, köşk ve kasırlardaki eşyalar, yaşam ve üretim mekânlarını içeren bir bütün içinde düşünülmelidir. Böyle tefrişli saraylarda koleksiyonların sistematik incelenmesinin yanısıra, dönemlerinde kullandıkları yerlerin doğru saptanarak teşhir edilmesi, bu teşhirin sağlıklı bir biçime ulaştıktan sonra müze-saray fonksiyonuna uygun olarak mekânlara göre ikinci kez yeni bir sistematüğının yapılması amaç olmalıdır. Bu, Sultan Abdülmecit'ten başlayarak her dönemde saraylara eşya eklenmelerini göstermesi kadar, yaşama biçiminin zamanla değişmesini de yansıtır düzeyde olmalıdır. Milli Saraylar adı altında toplanan saray, köşk ve kasırların içinde bulunan eşyaların yaşama yönelik döşeme biçimlerine değinmek, aşağıda tanıtıma

Aynalıkavak Kasrı'nda sedef kakmalı masa takımı (yan sayfada üstte). Dolmabahçe Sarayı'nın çeşitli büyük salonlarında bulunan ayaklı kristal şamdanlardan biri (yan sayfada, altta). Aynalıkavak Kasrı'nda kanepeler (üstte).

çalışacağımız koleksiyonların genel özellikleri hakkında verilecek bilgiye yardımcı olacaktır.

III. Selim (1789-1807) döneminde (1792) önemli ölçüde tamir görmüş *Aynalıkavak Kasrı*, Batılı sanat akımlarıyla Osmanlı sanatının tanışmasını sergiler gibidir. Tersane Sarayı'ndan günümüze kalabilen yapı, Padişah'ın dinlenmesi amacıyla döşenmiş ve bugün çeşitli koleksiyonları ile ziyarete açılmıştır. Gravürlerden edinilen bilgiye göre yer minderleri ve halen korunan sedirleri ile koltuğa kanepeye henüz geçilmekte olan bir dönemi vurgular. Buradaki mobilya koleksiyonundan kanepeler, kısa bacakları, ahşap çerçeveleri ve yere yakınlığı ile henüz sedirden kurtulmuş ama tam kanepeler olamamış, sedirle kanepeler arası bir izlenim uyandırır. Kendi döneminden kalan bu temsilcilerinin yanında sedif kakmalı mobilyaları, mangalları, avizeleri saraylar arası eşya akışına da örnek teşkil etmektedir.

Dönemin Barok, Rokoko, Ampir üsluplarının Osmanlı ustalarınca yorumlanarak 1856 yılında inşaatı bitirilen *Dolmabahçe Sarayı*'nın koleksiyonlarını oluşturan eşyaların bir bölümü, İmparatorluğun yenileşme hareketleri içinde yetişen Sultan Abdülmecit tarafından Fransa'nın Turgout kentindeki atölyeye sipariş edilmişti². Onların satın alıp getirdikleri yanında, çağdaş devletlerin ve buyruk altındaki vilayetlerin hediyeleri de Saray'a

gelmeye başlar. Birbirinden görkemli bu eşyaları, Batılılar'ın İstanbul'da kurdukları atölyelerin imalatları ve yerli ustaların imal ederek Saray'a sundukları tamamlar. Diğer yandan, saray nakkaşlarınca çizilerek Sultan'ın beğenisine sunulan desenler Hereke Dokumahanesi'nde halı ve ipekli kumaş haline getirilerek tekstil ve halı koleksiyonlarını oluşturan ender objeler olarak günümüze gelmişlerdir.

Saray'da eşyaların dağılımı, mekânların kullanım amaçlarına göre yapılmış ve koleksiyonların birbirlerini tamamlar şekilde yaşandıkları biçimiyle sergilenmelerine özen gösterilmiştir. Bu bakımdan farklı seksiyonlara ait çeşitli objeleri bir salonda, odada veya koridora yanyana hem de orijinal yerinde görmek mümkündür.

Koleksiyonların Saray'daki dağılımında göze çarpan önemli bir husus da kullananların mevkilerine göre her mekânda değişik biçim ve boyutta objenin yer almasıdır. Saray'ın bodrum ve genellikle de giriş katı görevlilere ayrılmış olduğundan, giriş ve çıkış salonları hariç, daha sade döşenmiştir.

Diğer taraftan Mabeyn-i Hümayun'un Büyük Binek Kapısı'ndan Medhal Salon'a girildiğinde eşyanın görkemi hemen dikkatleri üzerine toplar. Salonun ortasına hakim, köşelere yerleştirilmiş kristal alınlıklı şömineler, sütunlar arasındaki büyük boy Yıldız Fabrikası ürünü vazolar,

avizeler ve Hereke ürünü ipekli kumaşla döşeli mobilyalar, *Sèvres* vazolar Milli Saraylar koleksiyonlarının ilk görülebilen parçalarıdır. Daha görkemli objeler Mabeyn-i Hümayun'un üst kat Süfera ve Kristal Merdivenli Salonları ile odalarında bulunmaktadır. Kristal avizelerin en güzeli, değişik üslupta mobilyalar, Türk, Avrupa ve Uzakdoğu vazoları, kıymetli madenden yapılmış saatler, Hereke halıları, dikkatleri bir başka amaçla döşenmiş Hünkâr Dairesi'ne çeker. Bu da, doğanın soylu malzemesi ağaca yeniden hayat kazandıran ustalarının benzersiz yaratıcılığını izleyerek ustanın ekolünü unutturur. Zaten bir ekolü de yoktur; döneminde neler işlenmişse ağaca onun en güzelini işlemiştir. Mobilyanın en güzel örnekleri Hünkâr Dairesi'ndedir.

Dolmabahçe Sarayı Medhal Salonu'nun orijinal eşyaları ile döşenmiş genel görünümü (üstte). Süfera Salonu'nda vazo (altta).

objelerin daha sadeleşmiş ve yaşama biçimine göre düzenlenmiş bir devamıdır. 45.000 metrekarelik alanı olan Dolmabahçe Sarayı'nın, Milli Saraylar koleksiyonlarının 60.147 parçadan oluşan en yüksek sayıdaki bölümü ile döşenmiş olması, saraylar arası eşya hareketlerine de kaynaklık etmesi bakımından önemlidir.

Dolmabahçe Sarayı'nın yapımı sırasında tamamlanan *Ihlamur Kasrı* ile *Küçükü Kasrı*'nın, eşyaları da aynı dönemin özelliklerini, daha doğru bir deyimle, Saray'ın eşyalarının bir uzantısı gibi, aynı özellikleri taşır. Eşyalar, binanın kullanım amaçlarına göre düşünülmüş, boyutları küçültülerek biçimleri sadeleştirilmiştir. Bu Biniş Kasrı koleksiyonlarından bahsederken Küçükü Kasrı'nın şöminelerine değinmemek

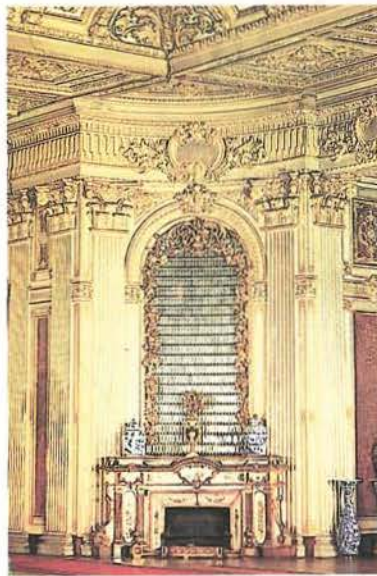
haksızlık olur sanırım. Milli Saraylar koleksiyonları konuları içinde yeralan ısıtma elemanları arasında Küçükü Kasrı'nın mermer şömineleri eşsiz bir örnek oluşturur. Kasrı bir şömine sergisini hatırlatır. Odaların konumuna göre, kara tarafı odalarında tek, deniz tarafı odalarında iki olmak üzere birbirinden görkemli 12 mermer şömine vardır. Her bir odanın şömine rengi değişiktir ve mermerleri İtalya'dan getirilmiştir.

Sultan Abdülaziz (1861-1876) dönemi yapılarından olan *Beylerbeyi Sarayı*, bir yazlık saray olarak döşenmiş, ancak dönemin devlet konuklarının burada ağırlanması, Abdülhamit'in son yıllarını burada geçirmesi ve giderek Cumhuriyet döneminde de devlet konuklarına açılması gibi nedenlerle eşyaları önemli oranda yer değiştirmiştir.

Diğer saray, köşk ve kasırlarımızda görülemeyen Gotik etkiler taşıyan mobilyası yanında, Osmanlı ustalarının üretilmiş ahşaba halat biçimi veren ince işçilik gibi değişiklikler bu mekâna özgü eserlerdir. Kullanım amacına göre döşenmiş Saray'ın, dönemin diğer yapılarındaki eserlere göre ayrıcalığı gözden kaçmamaktadır. Sultanların devlet yönetiminden çok dinlenmek amacıyla ve uluslararası ilişkilerinde kullandıkları Saray'da koleksiyonlar, pek tabii ki aydınlatma elemanlarından dekoratif eşyasına, mobilyasından halısına kadar, farklı olacaktır.

Yapılardaki mimari elemanların kullanım biçimleri ve tarihi verilere göre Sultan Abdülaziz dönemine tarihlenen *Maslak Kasırları* 1981 yılında metruk bir halde Milli Saraylar'a eşyasız olarak devredilmiştir. Hatıratlardan ve bazı fotoğraflardan edinilen bilgiler ışığında Dolma-

Dolmabahçe Sarayı Süfere Salonu (üstte) ve kristal alınlıklı şömine (altta).

bahçe Sarayı depolarından alınan eşyalar ile döşenmiş olan bu mekânların tefrişinde dönemin özelliklerini yansıtmaya özen gösterilmiştir.

Şale. Yıldız Sarayı yapılar topluluğunun, Sultan II. Abdülhamit döneminde 1889 ve 1898 tarihlerinde Devlet Köşkü olarak yapılan ve iki bitişik bina- dan oluşan bir bölümüdür. Yıldız Sarayı yapılar topluluğu eşyaları ile günümüze gelen en iyi örneklerden biridir. Saraylar arası eşya hareketlerine iyi bir örnek olan Şale, Cumhuriyet Dönemi eşyalarında yer aldığı bir köşktür. Mobilya gruplarından yatak odaları, görkemli çini sobaları ve bulunduğu salon için 400 m²'den büyük dokunmuş He- reke halısı ile Milli Saraylar koleksiyonunda önemli bir yer tutar.

Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle yapılan *Yalova Atatürk Köşkları*'nin eşyalarının bir bölümü Dolmabahçe Sarayı'ndan gitmiştir. Diğer bölümü de Atatürk döneminde yapılarak kullanılmaya başlanmıştır. Milli Saraylar koleksiyonlarının az sayıda bir bölümünü içeren uzantısıdır.

Milli Saraylar koleksiyonları 72.147 parçadan oluşmakta ve yukarıda mekân ve durumlarını tanımlamaya çalıştığı-

Milli Saraylar koleksiyonunun nadide parçalarından biri de Dolmabahçe Sarayı Muayede Salonu'ndaki 4,5 ton ağırlığındaki kristal avizedir (üstte). Milli Saraylar bünyesindeki saray, köşk ve kasırların eşyalarıyla birlikte günümüze ulaşması çeşitli türlerde zengin koleksiyonlara sahip olmamızı sağlamıştır. Bunlardan Küçüksu Kasrı'nda bir oda (yan sayfada).

mız saray ve köşklere yapılış amaç ve yaşamlarına göre dağılmış bulunmaktadır. Koleksiyonları korumanın yanında envanterinin bilgisayara geçirilerek detaylı incelemelerin yapılması ve bilim dünyasına sunulmasıyla yakın tarihimizin kültürüne ışık tutacak boyutlar kazanılacaktır. Milli Saraylar adı altında toplanan saray, köşk ve kasırlar öyle birer *müze-saray*dir ki herbiri bir saat, mobilya, halı, tablo, kristal-seramik, aydınlatma, ısıtma müzesidir.

Biz bu yazımızda objelerin genel nitelikleri ve sayısal boyutlarıyla Milli Saraylar'ın ne tür bir zenginlik içinde olduğunu vurgulamak istedik. Mekânların çağdaş anlayışlar içinde restore edilip açılması, özgün biçimde donatılması ve karşılaştırmalı yoğun çalışmalar sonunda gerçek çizgisine ulaşmasının gereğini belirtmek istedik. Onun için en ufak belgenin titizlikle gözden geçirilmesi, kültür, bilim adamı ve uzmanlarca gerekli bilgi alışverişine

girilmesi ve milli hazinelerimize sahip çıkılması gereğine inanıyoruz.

Hiçbir zaman yapıldıkları amaca göre kullanılmayacak olan saray, köşk ve kasırlarımız, *müze-saray* fonksiyonu ile bir dönem kültürünü geleceğe en az yanlışla ve sağlıklı biçimde böyle aktaracaktır. □

NOTLAR:

¹3 Mart 1924'te çıkarılan 431 sayılı Kanun;

"Madde 9-Mülga Padişahlık sarayları, kasırları ve emlakî sairesi dahilindeki mefruşat, takımlar, tablolar, asarı nefise vesair bilumum emvali menkule millete intikal etmiştir."

²THEOPHILE GAUTIER, *İstanbul*, İstanbul, 1972, s.265-268

	SAAT	MOBİLYA Ahşap, Madeni	HALI- KİLİM	TABLO	KRİSTAL-MADEN PORSELEN		DEĞERLİ EŞYA	ISITMA	AYDINLATMA	DİĞER	TOPLAM
					Yemek Takımı	Dekoratif					
DOLMABAĞÇE SARAYI	159	7.900	251	497	26.240	1.736	1.400	285	2.081	19.598	60.147
BEYLERBEYİ SARAYI	20	2.131	39 seccade	46	1.026	63	—	33	171	1.378	4.907
KÜÇÜKSU KASRI	10	170	15	6	99	36	—	71	50	42	499
İHLAMUR KASRI		123	6	—	25	7	—	8	13	116	298
MASLAK KASIRLARI	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
YILDIZ SARAYI ŞALE	5	1.351	61	18	—	18	—	20	206	2	1.681
AYNALIKAVAK KASRI	2	142	12	2	343	9	—	8	30	94	642
YALOVA ATATÜRK KÖŞKLERİ	4	903	45	8	2.373	129	—	7	197	307	3.973
TOPLAM	200	12.720	429	577	30.106	1.998	1.400	432	2.748	21.537	72.147